

Asia: VN/7196/2021

Lausuntopyyntö naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen ja sen valmistelun rangaistavuuden selkeyttämistä, tapon syyteoikeuden vanhentumista ja lapsensurman kumoamista koskevasta HE-luonnoksesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomista koskevat kommentit ja huomiot

Sexpo kannattaa erillistä säädöstä sukuelinten silpomisen kriminalisoimiseksi silloin, kun silpomisen kohteena on alle 18-vuotias henkilö. Laadittavan säädöksen tulisi kuitenkin koskea kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä sukupuolesta riippumatta.

Erilliselle säädökselle on tarvetta, sillä vaikka sukuelinten silpominen on tosiasiasa kiellettyä pahoinpitelyä koskevien lakien nojalla, niiden yhteyttä silpomiseen ei aina nähdä tai ymmärretä. Erillinen säädös tekisi kriminalisoinnista yksiselitteisen.

Lakiesityksessä on kuitenkin myös merkittävä virhe: ehdotettu lakiteksti ei rajaudu ainoastaan alle 18-vuotiaisiin henkilöihin. Ehdotettu laki ei saa koskea täysi-ikäisiä ihmisiä, sillä täysivaltaisilla aikuisilla tulee aina olla oikeus päättää omasta kehostaan. Esimerkiksi sukuelinten kosmeettinen kirurgia, tatuoinnit, korut tai muu kehonmuokkaus kuuluvat aina aikuisen henkilön päätäntävällän piiriin.

Aikuisella pitää olla oikeus päättää myös uskontoon tai kulttuuriin perustuvasta kehonmuokkauksesta itse. Poikkeuksena ovat tapaukset, jossa aikuinen henkilö on joutunut vakavan painostuksen tai pakottamisen vuoksi silpomisen uhriksi.

Sexpo on edistänyt seksuaalista terveyttä ja hyvinvointia vuodesta 1969. Sukuelinten silpomisen vastainen työ on ollut toiminnassa keskeisesti mukana 90-luvulta. STEA:n rahoittama EHJÄ-hanke

keskittyi poikien sukuelinten silpomisen vähentämiseen vuosina 2011-2014. Sexpo on linjannut seksuaalipoliittisessa ohjelmassaan, että

- Lasten sukuelimiin kohdistuvat leikkaukset on kriminalisoitava asettamalla niille 18 vuoden ikäraja, ellei leikkaukselle ole välittömiä, painavia lääketieteellisiä perusteita.
- Ikäraja koskee kaikkia lapsia: tyttöjä, poikia ja intersukupuolisia lapsia.
- Silpomista tulee vähentää myös valistuksella ja kasvatuksella.

Sexpo on koonnut asiantuntijatyössään seuraavia perusteluja sukupuolineutraalin ikärajan ja kriminalisoinnin tueksi:

- a) Lain tulee suojella kaikkia lapsia ruumiilliselta vahingoittamiselta, jota sukuelinten silpominen on. Lain tulee olla tasa-arvoinen ja yhdenvertainen, jolloin sen tulee suojella kaikkia lapsia sukupuoleen katsomatta: tyttöjä, poikia ja intersukupuolisia lapsia. Laki ei saa asettaa lapsia sukupuolen mukaan eriarvoiseen asemaan.
- b) Lapsella on oikeus oman kehon koskemattomuuteen sekä oikeus välttyä tarpeettomilta, kivuliailta ja nöyryyttäviltä toimenpiteiltä. Nämä oikeudet ovat yleisiä ihmisoikeuksia, ja ne on esitetty mm. lapsen oikeuksien julistuksessa ja sopimuksessa sekä seksuaalioikeuksissa (World Association for Sexual Health 2014).
- c) Lapsen kehollista autonomiaa ja katsomuksen vapautta tulee vaalia mm. oman kehon hallinnan, mielipiteen vapauden ja katsomuksen vapauden näkökulmista. Kulttuurisista tai uskonnollisista syistä tehtävä sukuelinten silpominen loukkaa kaikkia näitä vapauksia ja oikeuksia.
- d) Suomessa lukuisat lait, kuten sosiaalihuolto- ja lastensuojelulaki edellyttävät lapsen oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön ja erityiseen suojeluun. Turvallinen ja häiriötön kasvu on lapsen perusoikeus, jota lääketieteellisesti perusteeton, peruuttamaton ja aina tarpeettoman riskin sisältävä leikkaus loukkaa.
- e) Euroopan biolääketiedettä koskevassa ihmisoikeussopimuksessa kielletään selkeästi uusiutumattoman kudoksen poistaminen ilman asianomaisen suostumusta. Vanhemman suostumus ei voi kumota tätä kieltoa. (Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine.)

f) Sukuelinten silpomisella on aina haittoja ja komplikaatoriski, eikä edes sairaalaolosuhteissa tehdyissä leikkauksissa välttyä näiltä. Pahimmassa tapauksessa silpominen voi johtaa vakaviin epämuodostumiin, amputaatioihin tai jopa kuolemaan, kuten esimerkiksi Norjassa silpomisen uhriksi joutuneen pojan tapaus osoittaa (IL 15.05.2012). Tiiviissä kulttuurisissa ja uskonnollisissa yhteisöissä komplikaatioiden, vammautumisten ja muiden haittojen määrää vähätellään ja piilotellaan ja niistä puhuvia henkilöitä pyritään hiljentämään. Suomen lainsäädännön ei tulisi millään tavalla tukea tällaista asetelmaa, vaan sen tulisi puolustaa kaikkien lasten kehollista koskemattomuutta sukupuolesta, uskonnosta tai kulttuuritaustasta riippumatta. Suomen on rohkeasti oltava johtamassa kaikkien lasten kehon koskemattomuuden turvaamista, kuten kuritusväkivallan kriminalisoimisen kohdalla tapahtui. Tämän tavoitteen tueksi löytyy riittävästi perusteita erityisesti lapsen oikeuksien, etiikan, lääketieteen ja seksologian näkökulmista.

Muita huomioita ja lisäperusteluja

Tytöt tarvitsevat globaalisti erityistä suojelua ja moni kansainvälinen ja kansallinen toimintasuunnitelma on painottanut tyttöerityisiä toimenpiteitä. Viime vuosikymmenen taitteessa arvioitiin, että EU:n alueella elää noin 500 000 silpomisen läpikäynyttä tyttöä tai naista. Suomessa silpomisen läpikäyneitä tyttöjä oli 2019 STM:n arvion mukaan noin 10 000 ja silpomisriskin alaisena 650-3080 riippuen huomioidaanko toisen polven maahanmuuttajat.

Tyttöjen kohtaaman silpomisen ja sen riskin huomioiminen ei kuitenkaan saa sivuuttaa poikien tarvetta suojeluun. Lapset ovat aina erityisen suojelun tarpeessa sukupuolesta riippumatta. Silpomisriskissä olevia poikia on EU:n alueella vastaavasti 40 miljoonaa laskettuna maltillisella 8 % arviolla. WHO arvioi lukumäärän olevan välillä 4-20 % Euroopassa johtuen eri maiden suuresti eroavista tilanteista.

Suomessa pojille tehdään vastaavia sukuelinten leikkauksia 2000-3000 vuodessa, ja silpomisriskissä on huomattavasti tätä määrää suurempi joukko poikia. Tilastoissa näkyy uskonnollisista tai kulttuurisista syistä tehtäviä leikkauksia noin 400-500 vuosittain, mutta tosiasiasa määrä on suurempi, sillä leikkauksia tehdään myös uskonnollisten yhteisöjen piirissä ja ulkomailla, jolloin niitä on mahdoton tilastoida luotettavasti. Erityisesti uskonnollisista tai kulttuurisista syistä tehtävien leikkausten määrän on arvioitu nousseen maahanmuuton seurauksena.

STM on arvioinut 2015, että noin 2000 leikkausta vuosittain tehdään "lääketieteellisistä syistä", mutta Lääkäriliiton mukaan tosiasiallinen tarve lääketieteellisin syin tehtäville ympärileikkauksille on vuosittain noin 300 (Lääkäriliitto 21.3.2013). On siis todennäköistä, että kulttuurisista tai uskonnollisista syistä tehtäviä leikkauksia naamioidaan "lääketieteellisin syin" tehdyiksi. Kokonaiskuvassa Suomessa silpomisen uhriksi päätyy siis useampi tuhat poikaa vuosittain.

STM:n Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020-2025 sisältää tietoartikkelit ja toimenpide-ehdotuksia sekä tyttöihin että poikiin kohdistuvan silpomisen vähentämiseksi. Suunnitelmassa esitetään tavoitteena, että sukuelimiin kohdistuvia leikkauksia voitaisiin tehdä ainoastaan tietoon perustuvalla suostumuksella, mikä edellyttää 18-vuoden ikärajan asettamista toimenpiteelle.

Sexpon EHJÄ-hankkeen asiakkaissa ja yhteistyökumppaneissa, Suomessa ja kansainvälisesti, on ollut lukuisia henkilöitä, jotka ovat kertoneet silpomisen vuoksi heille aiheutuneista vakavista fyysisistä ja henkisistä haitoista, vaikka leikkausten puolustajat toistuvasti puhuvat "lievistä" tai "haitattomista" operaatioista. Vakavien haittojen riski on todellinen asiakaskertomusten ja kansainvälisessä verkostotyössä kerätyn tiedon perusteella. Yhtäkään lasta ei tulisi lain salliessa altistaa tällaisille riskeille ilman välitöntä lääketieteellistä tarvetta.

Sexpon kantaa lain sukupuolineutraaliudesta puoltaa myös lastensuojelulaki, joka nostaa esille lapsen oikeuden erityiseen suojeluun (§1) sekä lapsen edun ensisijaisuuden (§4). Pohjoismaiset lapsiasiavaltuutetut ovat tulkinneet lapsen etua suhteessa vanhempien uskoon ja kulttuuriin seuraavalla tavalla:

"Vanhemman oikeuksia ei tule asettaa tässä etusijalle suhteessa lapsen oikeuteen fyysiseen koskemattomuuteen. Lapsen edun on aina oltava etusijalla, vaikka se rajoittaisi aikuisten oikeutta uskonnollisten tai perinteisten tapojen harjoittamiseen. Pojat voivat myöhemmin itse ottaa kantaa toimenpiteeseen, kun he ikänsä ja kehitystasonsa puolesta kykenevät itse antamaan siihen suostumuksensa." (Pohjoismaiden lapsiasiavaltuutettujen ja lasten lääketieteen asiantuntijoiden kannanotto 30.9.2013.)

Samaan lopputulokseen on päätyttyä myös Euroopan neuvosto, jonka päätöslauselmassa todetaan, että lapsen oikeus kehon koskemattomuuteen pitää sisällään tyttöjen sukuelinten silpomisen, poikien ympärileikkaukset uskonnollisista syistä sekä intersukupuolisille lapsille tehtävät interventiot (Resolution 1952: Children's Right to Physical Integrity).

Euroopan neuvoston päätöslauselma nojaa mm. Lapsen oikeuksien sopimukseen, jossa vaaditaan kaikkia sopimusvaltioita ryhtymään "kaikkiin tehokkaisiin ja tarkoituksenmukaisiin toimiin poistaakseen lasten terveydelle vahingollisia perinteisiä tapoja" (24 artikla) sekä Yleissopimukseen ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä, joka edellyttää, että minkä tahansa lääketieteen nimissä tehtävän toimenpiteen tulee tuottaa kohteelleen välitöntä hyötyä, mikäli tämä ei voi antaa siihen suostumustaan (24/2010). Lapsen sukuelinten silpomisen salliminen rikkoo sopimusta, jonka Suomi on ratifioinut 2010.

2. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen valmistelua koskevat kommentit ja huomiot

Myös silpomisen valmistelu on kriminalisoitava sukupuolineutraalisti seuraavin muutoksin (yksityiskohtaiset perustelut edellisessä kohdassa):

- a) valmistelun kriminalisoinnin on koskettava kaikkia lapsia sukupuolesta riippumatta, ja
- b) valmistelun kriminalisointi tulee rajata vain alle 18-vuotiaita henkilöitä koskevaksi, ja
- c) valmistelun kriminalisointi saa koskea aikuisia ainoastaan niissä tilanteissa, joissa aikuinen on alistettu toimenpiteeseen vakavaa painostusta tai pakottamista käyttäen.

3. Rikosoikeudellista vanhentumista koskevat kommentit ja huomiot

Vanhentumisajan osalta Sexpo katsoo, että lapsen sukuelinten silpomiseen liittyvien rikosten vanhenemisajan tulisi olla vähintään 15 vuotta siitä, kun rikoksen uhri on täyttänyt 18 vuotta. Pitkää vanhenemisaikaa perustelee silpomisen uhrien kanssa tehdyn asiakastyön ja kliinisen työn havainnot siitä, että tämän tyyppisten rikosten uhreilla voi kestää pitkäänkin ymmärtää, että he ovat joutuneet rikoksen uhriksi.

Lasten sukuelinten silpominen on tavallisesti kulttuurisiin tai uskonnollisiin syihin perustuvaa väkivaltaa, jota perustellaan perheissä, suvuissa ja yhteisöissä traditiolla. Tällaiset perustelut saavat usein uhrin uskomaan, että häntä kohtaan tehty väkivalta on ollut hyväksyttävää tai ainakin anteeksiannettavaa. Vasta esimerkiksi aikuisena läpikäyty raskausaika ja synnytys, terapiaprosessi tai avun hakeminen silpomisen tuottamiin seksuaaliongelmiin herättää uhrin ymmärtämään lapsuuden kokemuksensa todellisen luonteen. Usein uhrin hakevat apua yllä mainittuihin tilanteisiin vasta vuosia sen jälkeen, kun he ovat ensi kertaa alkaneet epäillä joutuneensa silpomisrikoksen uhriksi.

4. Lapsensurmaa koskevat kommentit ja huomiot

-

5. Kommentit ja huomiot esitysluonnoksen johdosta muihin lakeihin tehtäviin muutoksiin

-

6. Muut esitykseen liittyvät kommentit ja huomiot

Suomessa aiempina vuosina on keskusteltu runsaasti siitä, pitäisikö alle 18-vuotiaan lapsen sukuelinten silpominen sallia vanhempien antamalla suostumuksella. Sexpon on ottanut asiaan kantaa lausunnolla mm. 2019 käynnistetyn selvitysprosessin yhteydessä sekä valmisteluvaiheessa että eduskunnan käsittelyssä.

Sexpon kanta asiaan on yksiselitteinen: alle 18-vuotiaan lapsen sukuelinten silpomista ei tule sallia vanhempien antaman suostumuksen perusteella.

Kulttuurisen tai uskonnollisen rituaalin kohdalla henkilö voi täysi-ikäisenä päättää osallistua siihen samaan tapaan kuin joissakin kristillisissä yhteisöissä suositaan aikuiskastetta lapsikasteen sijaan. Peruuttamaton lapsen kehon loukkaaminen ei ole perusteltavissa mitenkään välttämättömänä tekona uskontoon tai kulttuuriin liittymiseksi. Kulttuuria tai uskontoa ei opita sukuelinten kautta. Joskus vaikutus on jopa päinvastainen, kun aikuinen hylkää uskontonsa hänelle lapsena tehdyn väkivallan vuoksi.

Vanhempien suostumuksen nostaminen lapsen kehon pysyvän vahingoittamisen oikeuttamisperusteeksi tuottaa kestävämpiä ristiriitoja muun lainsäädännön kannalta. Pyydämme harkitsemaan näitä kahta esimerkkiä.

1. Lapsen ruumiillinen kurittaminen on kielletty laissa (361/1983:1). Vaikka ruumiillinen kurittaminen olisi osa vanhempien kulttuuria (monissa yhteisöissä näin todella on), kurittamista ei voisi hyväksyä tällä perusteella, mikäli asia päättyisi oikeuden arvioitavaksi.
2. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kieltävä laki (RL 20:6) kieltää myös kevyen sukuelinten koskettelun, myös sellaisissa tapauksissa, joissa teko olisi lapselle täysin haitaton (esimerkiksi lapsen nukkuessa). Tällaista tekoa ei voitaisi hyväksyä vanhempien suostumuksella tai muillakaan syillä, vaikka teko on lapsen kannalta haitaton.

Olisi lainsäädännön koherenssin kannalta kestävämpi tilanne, jos lapsen sukuelinten silpominen (pysyvän vamman tuottaminen) olisi sallittua joko vanhempien suostumuksella tai uskonnollisin tai kulttuurisin perustein, kun moni tätä lievempi teko (ei pysyvää vammaa tai todennettavaa haittaa) on ehdottomasti laissa kielletty.

Lisätietoa ja lähteitä poikien sukuelinten silpomiseen liittyen

Sexpossa on käyty EHJÄ-hankkeen aikana läpi hyvin paljon lääketieteellistä keskustelua poikien ympärileikkauksen perusteluista, metodeista, haitoista ja vertailuista tyttöjen sukuelinten silpomiseen. Hankkeen asiantuntijaverkostossa on toiminut useita lääkäreitä mm. Suomesta, Pohjoismaista, Englannista ja Yhdysvalloista. Katsomme hankkeessa kerätyn tiedon ja kokemuksen perusteella, että poikien sukuelinten silpominen on vähintään tytöille tehtävän häpyhuulten tai häpykielen poistoon rinnastettava teko.

Peniksen anatomia eroaa kuitenkin olennaisesti vulvan anatomiasta, joten rinnastus on väistämättä puutteellinen. Esinahalla on funktionaalisia tehtäviä peniksen toiminnassa, jotka eivät ole suoraan verrattavissa vulvan eri osien toimintaan. Johtopäätöksenä toteamme, että peniksen silpominen on rinnastettavissa lähtökohtaisesti 1-tyyppin tyttöjen sukuelinten silpomiseen. Riskitöntä leikkausta ei ole olemassa. Lapselle tehtävä, lääketieteellisesti perusteeton, tervettä ja uusiutumaton kudosta koskeva leikkaus on tarpeeton riski. Lapsen peniksen silpomisella on peruuttamattomat seuraukset, jotka vaikuttavat myöhemmin elämässä mm. henkilön seksuaalisuuteen.

Tutkimusten mukaan esinahka on tiheästi hermotettu peniksen tuntoherkin osa, joka ympärileikkauksessa joko kokonaan tai osittain menetetään.

- Infant circumcision and adult penile sensitivity: implications for sexual experience

<https://wchh.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/tre.531>

- Fine-touch pressure thresholds in the adult penis

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17378847/>

Sen lisäksi, että henkilö menettää mahdollisuuden kokea myöhemmällä iällä esinahan ja sen kiinnityssiteen eli frenulumin tiheän hermotuksen tuottamaa seksuaalista nautintoa, hänen peniksensä menettää luonnollisen suojan muun muassa kuivumista, hankausta, viruksia ja bakteereita vastaan. Ympärileikkauksen seurauksena penis on altis muun muassa virtsaputken suun ahtaumalle (meatal stenosis). Ahtauma on tila, jota tavataan lähes pelkästään ympärileikatuilla miehillä, ja johon riski lapsena ympärileikatuilla on huomattavasti kohonnut. Mikäli ahtauma syntyy, se voidaan joutua lääketieteellisin toimin korjaamaan. Viimeaikaisin tutkimus myös viittaa vahvasti siihen, että ympärileikkaus ei suojaa esimerkiksi HI-virukselta ja voi jopa lisätä riskiä saada seksitauteja, kun henkilö aloittaa aktiivisen seksielämän.

- Cultural background, non-therapeutic circumcision and the risk of meatal stenosis and other urethral stricture disease: Two nationwide register-based cohort studies in Denmark 1977–2013

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1479666X16301792>

- Circumcision and Risk of HIV Among Males From Ontario, Canada

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34551593/>

- Non-therapeutic male circumcision in infancy or childhood and risk of human immunodeficiency virus and other sexually transmitted infections: national cohort study in Denmark

<https://link.springer.com/article/10.1007/s10654-021-00809-6>

Suomen Lääkäriliitto on näkemyksissään johdonmukaisesti tuonut esille poikien ympärileikkauksen riskialttiuden ja todennut, että poikien ympärileikkaus voidaan rinnastaa tyttöjen ympärileikkaukseen. Lääkäriliitto katsoo, että lääkärin etiikkaan ei tule kuulua uskonnollisen rituaalin suorittamista eikä yhteiskunnan tule lainsäädännöllä vahvistaa tällaisten toimenpiteiden tekemistä. Suomen Lääkäriliitto ei ole kannassaan yksin: lukuisat eurooppalaiset lääkärit ja lastenlääketieteen asiantuntijat ovat tuoneet esille toimenpiteen riskit, haitat ja eettiset ongelmat.

- Lääkäriliitto - Ympärileikkaus altistaa potilaan aina komplikaatioille

<https://www.laakariliitto.fi/uutiset/blogi/ymparileikkaus-altistaa-potilaan-aina-komplikaatioille/>

- Cultural Bias in the AAP's 2012 Technical Report and Policy Statement on Male Circumcision: PEDS 20122896 796..800

<https://publications.aap.org/pediatrics/article-abstract/131/4/796/31907/Cultural-Bias-in-the-AAP-s-2012-Technical-Report?redirectedFrom=PDF>

- Let the Boys Decide on Circumcision - Joint Statement from the Nordic Ombudsmen for Children and Pediatric Experts

<https://www.arclaw.org/wp-content/uploads/Nordic-Ombudsmen-for-Children-Joint-Statement-Let-the-Boys-Decide-on-Circumcision-Cosigned-by-Norway-nursing-union-9-13.pdf>

Myös seksologit Pohjoismaissa ja Virossa ovat esittäneet syvän huolensa ei-lääketieteellisten ympärileikkausten kielteisistä vaikutuksista pojan ja miehen seksuaaliterveyteen ja hyvinvointiin. Lapsena ympärileikatun peniksen luonnollisen kasvu häiriintyy ja vasta myöhemmällä iällä näkee, millaisia vaikutuksia poistamalla on henkilön penikseen ja sen toiminnallisuuteen. Pitkän aikavälin vaikutuksiin lukeutuvat esimerkiksi peniksen toiminnallisuuden muutokset, peniksen epämuodostuma, ympärileikkausarven aiheuttamat tuntomuutokset ja -puutokset, terskan kuivuminen ja karheutuminen, vaikeus säädellä laukeamista sekä kielteiset vaikutukset kumppanin seksuaaliseen kokemukseen.

- Nordic Association of Clinical Sexology: STATEMENT ON NON-THERAPEUTIC CIRCUMCISION OF BOYS

<https://www.arclaw.org/wp-content/uploads/2013-10-10-nacs-statement-on-ritual-circumcision-of-boys-press-release.pdf>

- Long-term adverse outcomes from neonatal circumcision reported in a survey of 1,008 men: an overview of health and human rights implications: The International Journal of Human Rights: Vol 21, No 2

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13642987.2016.1260007>

Sexpon neuvonta- ja terapiapalveluihin on yli kymmenen vuoden ajan hakeutunut poikia ja miehiä, jotka kärsivät ympärileikkauksen aiheuttamista kielteisistä fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista seurauksista. Sexpon asiantuntijat tekevät poikien ja miesten sukuelinten koskemattomuuden kysymyksissä asiantuntijayhteistyötä mm. Keelen yliopiston ja vertaistukijärjestö 15 Squaren kanssa Englannissa. Järjestöt ovat vertaistukitoiminnassa keränneet tietoja ympärileikkausten vaikutuksista yli 20 vuoden ajan. Näitä tietoja on esitetty myös kansainvälisesti, esimerkiksi Maailman seksuaaliterveysjärjestön konferensseissa.

Miesten kertomukset terapiassa ja vertaistoiminnassa paljastavat, kuinka monia kielteisiä seurauksia toimenpiteellä voi olla koko elämän ajalle. Asia on valtaosalle myös erittäin vaikea ottaa sosiaali- ja terveydenhuollossa puheeksi henkilökunnan riittämättömien tietoja ja silpomisen aiheuttaman häpeän vuoksi. Valitettavasti myöskään itsemurhatapaukset eivät ole tavattomia.

- <https://www.bbc.com/news/uk-england-47292307>
- <https://www.attitude.co.uk/news/world/anti-circumcision-intactivist-jonathon-conte-found-dead-aged-34-288812/>

Sexpon ja kansainvälisten yhteistyökumppanien vuosikymmenten työ on tehnyt näkyväksi sen, kuinka monet ympärileikkauksen kielteisistä vaikutuksista avoimesti puhuvat miehet pelkäävät joutuvansa naurunalaisiksi ja torjutuiksi sekä palveluissa että omissa yhteisöissään. Ajatus siitä, että ympärileikkaus olisi myönteinen tai ongelmaton keino liittyä yhteisöön, ei pidä paikkaansa.

Vilponen Tiina
Sexpo